

1939

OCH BEREDSKAPEN

Av överstelöjtnant NILS KINDBERG

HITLER-TYSKLANDS blixtanfall mot Polen den ödesdiga 1 september 1939 och som en följd härav England-Frankrikes den 3 september 1939 utfärdade krigsförklaring mot Tyskland öppnar spelet i andra världskriget.

FREDAGEN DEN 1 SEPTEMBER anbefalles i Sverige "förstärkt försvarsberedskap" med söndagen den 3 september som första "beredskapsdag". "Urtima riksdag" inkallas — till den 8 september. Med krig rasande på sydostsidan av Östersjön och inför befarad möjlighet av brittiskt-franskt aktivt krigsngripande är det uppenbart, att också Sverige kan komma i farozonen.

Vår krigsmakt m m befinner sig i ett klart svaghetstillstånd — en följd bl a därav, att 1936 års för övrigt helt otillräckliga försvarsbeslut ännu långt ifrån hunnit genomföras.

FARAN UTIFRÅN drar oss emellertid förbi utan komplikationer för Sveriges del. Stormakterna är var på sitt håll upptagna av egna bekymmer. De i första septemberveckan här hemma vidtagna skärpningarna av beredskapen, på många håll och bl a vid flygvapnet nära nog liktydiga med mobilisering av allt som finns, kan lättas efter en tid. Vid

septembermånadens utgång inträder nya lättnader.

FLYGBEREDSKAPEN

I vårt nr 2/1965 läses bl a:

● att två för väpnad strategisk flygspaning provisoriskt organis-

I nr 1 och 2/1965 har händelserna i vår omvärld och åtgärderna här hemma för stärkandet av flygvapnets beredskap intill den 1 september 1939 skildrats. Nedan skildras början på de fortsatta händelserna m m under början på "Septemberkrisen 1939". I nästa nr följer bl a en kort granskning av det dåtida flygvapnets numerär, kvalitet och stridsvärde.

rade grupper tvåmotorsflyg, en med B 3-plan ur Västmanlands och en med T 2-plan ur Roslagens flottilj, sedan några dagar är i spaningsverksamhet över våra gränshav i ost, syd och väst.

● att tre divisioner två- och enmotorsflyg, en ur vardera Västmanlands (B 3), Jämtlands (B 4) och Svea flygflottilj (J 8), står i sex tim-

mars beredskap på de egna flottiljflygfälten.

● att för kortare flygspaningsuppdrag från Gotland vid behov kan påräknas en till Färösund tillfälligt förlagd skoldivision sjöflygplan (S 5) från Roslagsflottiljen.

● att för kommande andra kortare flygspaningsuppdrag en grupp landflygplan (S 6) ur Östgötaflottiljen står i beredskap på Malmen, och

● att ständigt trådpassning och tystnadsplikt är anbefallda.

VID EN ÅTERBLICK kan den egentliga "Septemberkrisen" anses bestå i:

● den första beredskapsveckans hektiska åtgärder för att försätta hela vårt flygvapen i "förstärkt försvarsberedskap", d v s att praktiskt taget övergå från freds- till krigsorganisation, genomföra utrustningsarbetena och alla andra nödvändiga och möjliga åtgärder för att kunna möta ett krig,

● därefter, från den 9–10 september — övergång till ett lättat övningskede, med alltjämt bibehållen krigsbaserings. Ett flertal i syd förekommande tyska neutralitetskränkningar vid och över Skåne sätter en extra spets på tillvaron— med åtföl-

jande därav föranlett infogande av det ringa jaktflyg vi då har i den då enda flygeskaderns ram och detta jaktflygs ombasering till vår sydligaste provins, samt

- från den 30 september — övergång till beredskap av än mer lättad karaktär, med "förpuppade" flygeskader och en del beredskapsförband på flottiljbaserna — dock — och främst hos flygledningen — med fortsatta forcerade ansträngningar att höja flygvapnets allmänna krigsberedskap.

FORSTA BEREDSKAPSVECKAN

DEN 1 SEPTEMBER på e m utfärdar chefen för flygvapnet av läget betingade flygvapenorder m m. De innebär att flygvapnet jämlikt en då gällande beredskapstablå praktiskt taget försätts på krigsfot. Flygledningen, stabers och krigsförbands huvuddelar, flottiljdepåerna och de centrala flygverkstäderna skall snabbast möjligt 'organiseras' och i vissa fall nyorganiseras. Krigsflygförband och bastrupper skall därefter stå beredda att verka såsom neutralitetsvakt. Därutöver fastslår de utfärdade orderna m m:

- att ordinarie chefen för flygstaben, dåvarande översten *Bengt G:son Nordenskiöld*, fr o m den 5 september 1939 skall vara chef för Flygeskadern, vår då enda eskader, likaså vårt då enda större operativa krigsförband,

- att dåvarande överstelöjtnanten *John Stenbeck*, chef för den fr o m 1 juli 1939 just påbörjade, blivande lätta bomb- (attack-) flottiljen på Karlsborg — Västgöta flygflottilj (F 6) — fr o m den 5 september skall vara tjänsteförrättande chef för flygstaben,

- att den på Ljungbyhed i Skåne för strategisk spaning baserade tunga bomb- (attack-) flyggruppen ("Detachementet F 1") skall kvarstå där för denna uppgift, samt

- att flygförband och plan ur Roslagens flygflottilj (F 2), vilka för pågående samövningar är underställ-

da chefer ur marinen skall kvarbliva där.

Vidare anbefalles samtidigt:

- att flygvapnets samtliga krigsförband, däribland främst flygeskadern, efter organisering och utrustning snarast skall intaga krigsbasering enligt tidigare uppgjorda planer och order, och

- att sedan krigsbaseringen intagits de av fredsflottiljerna uppsatta krigsförbanden, ingående i flygeskadern, skall träda under eskaderchefens befäl.

VILKA DESSA förband blir, vilka flygplantyper de har, hur många och hur starka de under rådande förhållanden kan bli och var de i stort sett baseras framgår av senare text. För att anpassa utbildningens omfattning och gång till beredskapens grad och krav fastställs samtidigt behövliga särbestämmelser.

DEN 2—4 SEPTEMBER arbetas forcerat på övergång till krigsorganisation och utrustning av förband m m. Inkallad personal mottages, fördelas och förses med personlig utrustning. Ombasering till anbefallda krigsbaser förberedes. Förflyttningar av ammunition (flygbomber m m) och drivmedel påbörjas.

Vid de för strategisk spaning avdelade flyggrupperna fortgår neutralitetsvakten över de oss omgivande vattnen. Några störningsförsök mot

svenska sjötransporter till Gotland kan inte upptäckas, inte heller några tecken till anfallsförberedelser mot Sverige. Redan den 2 september meddelar emellertid fransmännen via svenska UD:

- att våra i juli 1938 hos den franska Bréguet-firman beställda 12 fjärrspaningsplan, tvåmotoriga S 10 (Bréguet 694) inte kan levereras. Fransoserna har ensidigt sagt upp kontraktet — de behöver planen själva för sitt eget, i 1939 års läge klart otillräckliga flygvapen — "L'armée de l'Air". Därmed har en av de på svenskt håll avsedda och högeligen nödvändiga åtgärderna för att avhjälpa uppenbara svagheter i 1936 års försvarsordning skjutits i sank.

DEN 3 SEPTEMBER kommer ett regeringsbeslut, som ställer ett begärt belopp av ca 1.600.000 kronor till flygförvaltningens förfogande — för forcering av en del översynsarbeten på befintligt krigsflyg och för snabbare tillverkning av två beställda flygplantyper — det lätta bomb- (attack-) planet B 5 (Northrop 8 A-1) och skolflygplanet Sk 12 (Focke-Wulf Fw 44 J Stieglitz).

INOM HELA KRIGSMAKTENS RAM inträffar samtidigt:

- att en till början av september 1939 beordrad, gemensam större krigs- och luftförsvarsövning inställes,

RESERVFLYGSKOLOR — senare kallade "Flygreservskolor" — för kompletterande utbildning av värnpliktiga flygförare med civilt flygcertifikat och nyutbildning av andra — blev ett av inslagen i beredskapstidens arbete. Här chef och lärare vid en sådan skola vid Eskilstuna den 5 juni 1940. Foto: Fritiof Hallström, E 5.

● att försvarsstabschefen jämlikt en regeringsföreskrift av den 1 september 1939 har börjat utöva de åligganden för krigsmaktens ledning m m, som vid mobilisering tillkommer en redan 1938 preliminärt förutsedd "Ö B" (överbefälhavare).

DEN 4-8 SEPTEMBER avslutas organisation och utrustning vid högre staber, krigsflygförband, flottiljdepåer m m. Planerade transpor-

Focke-Wulf Fw 44 J Stieglitz — här kallat Sk 12 — ett på sin tid bra och omtyckt skolflygplan. Ett tiotal köptes i Tyskland 1936, andra licensbyggdes på 40-talet vid CVV i Västerås. Känt för goda "instruktiva" egenskaper. Bilden tagen den 12 augusti 1937. Foto: F. Hallström.

ter slutföres. Bl a ombaserar flygeskaderstaben flygledes till Karlsborg i Västergötland.

OM BEREDSKAPSVERKSAMHETEN kan här inskjutas:

- den till Ljungbyhed detacherade tunga bombflyggruppen ur Västmanlands flygflottilj (" 1. gruppen F 1" eller "Detachementet F 1") spannar liksom förut mot Skagerack och Kattegatt samt mot södra Östersjön,
- den tidigare omnämnda torpedflyggruppen — flygplan typ T 2 (Heinkel He 115) — ur Roslagsflottiljen (F 2) står jämte torpedflygdivisionens F 2 övriga två, nu organiserade grupper under kustflottans chef. Divisionens uppgift blir närmast att skydda pågående beredskapstransporter fastlandet — Gotland,
- en marinspaningsgrupp — likaså ur F 2 — ombaseras från Fårösund via Hägernäs till Karlskrona. Där underställes den chefen för det då-

varande Sydkustens marindistrikt.

DEN 5 SEPTEMBER ter sig det då beredskapsorganiserade flygvapnet så:

- det större operativa förbandet — Flygeskadern — bestående av stab, flygförband och basförband, lyder under sin chef överste B G:son Nordenskiöld, vilken i sin tur är underställd försvarsstabschefen, general O G Thörnell, enligt ovan ansvarig

1939

fen,

- flygkrigsskolan på Ljungbyhed (F 5) har från flygvapenchefen erhållit order att — 'med hänsyn till möjligheten av ett tyskt anfall mot Skåne' — stå beredd på förflyttning (ombasering) norrut.

I den första eskaderordern — av den 5 september — meddelas bl a att beredskapen för neutralitetsvakt i princip skall vara den, att varje vecka en bomb- (attack-) division ur eskaderns huvuddel och två plan ur F 1:s Ljungbyhedsdetachement turvis skall stå beredda att inom två timmar efter order utgå på företag.

FLYGESKADERNS BASERING o s v är nu följande:

- eskaderchef och eskaderstab Karlsborg, till en början inom Karlsborgs fästnings murar, kort efteråt i stället Underbackens gård, ca 2 km söderut,
- Västmanlands flygflottilj (F 1) — om allenast två 'tunga' tvåmotoriga B 3-divisioner, (och utom 'Detachementet F 1', fjärrspaningsgrupp i Skåne) — Hässlö invid Västerås,
- 'Detachementet F 1' eller 'Första gruppen F 1' om fyra tvåmotoriga plan, provisorisk fjärrspaningsgrupp — Ljungbyhed,
- Jämtlands flygflottilj (F 4) — också om allenast två divisioner, med 'lätta' enmotoriga B 4-plan (bomb-, senare attack-) — Karlsborg,
- Östgöta flygflottilj (F 3) — om tre enmotoriga S 6-divisioner (utom 'Andra spaningsgruppen F 3', se nedan) — på tillfälliga flygfält i trakten av Skänninge och Ljung, sistnämnda plats i passet mellan sjöarna Roxen och Boren,
- av flygbasförbanden dels fem 'basgrupper', med en vid vardera Norrköping, öster Visby, vid Boden, på Bulltofta och på Torslanda, dels fem 'flygfältskompanier' (arbetsförband), fördelade till blivande eller

existerande flygfält i Västergötland, Östergötland, Övre Norrland, Skåne och Uppland.

UTANFÖR FLYGESKADERN står bl a som ovan nämnts vår *enda* jaktflottilj (F 8), vidare en arméspaningsgrupp — 'Andra gruppen F 3', som skall ombaseras till Boden och där underställas en arméinstans ('chefen för Övre Norrlands trupper') — och vidare alla marinsamverkande flygförband, som enligt plan ställts under en rad olika chefer ur marinen. Flygvapnets alla depåförband lyder som ovan nämnts under chefen för flygvapnet och finns kvar på sina fredsbaseer till vidare.

JAKTFLYGET TILL SKÅNE

EN LÄTTNAD i beredskap från omkring den 9 september ger bl a flygeskadern tillfälle till välbehövliga övningar. Dessa är *dels* ett fullföljande av personalens grundläggande och fortsatta flygslagsutbildning vid de ingående flottiljerna, *dels* eskaderövningar, ledda av eskaderchefen och med för var gång utfärdade order. En större eskaderövning äger rum den 15 september, i form av ett i eskaderförband utfört större anfall mot Stockholm, med Svea jaktflottiljs (F 8) två jaktdivisioner som för-svarare.

Såsom ovan i förbigående nämnts konstateras vid samma tid ett ökat antal neutralitetskränkningar med tyskt flyg och tyska krigsfartyg o d vid Skånekusten. Flygningarna går tätt in på eller in över stranden, svenska fartyg prejas innanför territorialgränsen och i vissa fall går flygningarna så långt in över svenskt land, att man kan förstå att det rör sig om spaning mot våra försvarsanstalter m m.

DEN 14 SEPTEMBER anbefaller då en högkvarterorder:

- att jaktflyget — Svea flygflottilj (F 8) om stabsgrupp och två divisioner (flygplan J 8, Gloster Gladiator) från den 16 september på Barkarby skall underställas *chefen för flygeskadern* och ombaseras till Bulltofta i Skåne.

När svenskt jaktflyg ingriper mot tyskarna över och invid Skånekusten, kan inom kort en kraftig minskning av tyska neutralitetskränkningar där konstateras. Bland de avvisade tyska planen finns Heinkel- och Henscheltyper m fl. I ett fall motar jaktflyget bort en närgående tysk motortorpedbåt, i andra fall mindre fartyg, såsom vedettbåtar, mintrålare o d. I vissa fall visar det sig, att en del av vår luftbevakning (ur armén) till jaktflyget inrapporterade 'tyska' flygplan är svenska.

JAKTFLOTTILJENS VERKSAMHET medför inom kort avsevärt förbättrad respekt för svenskt område och svensk neutralitet samt minskad tysk prejningsfrekvens i Öresund. Av eskaderchefens rapporter m m framgår, att svensk handelssjöfart genom jaktskydd kan beredas betydande lättnad. De bestyrker också, att flygförbands värde i neutralitets-skydd av detta slag är stort.

FRÅN SENARE DELEN av september 1939 finns i övrigt att anteckna:

- att den från omkring den 10 september från vår statsledning beordrade minskningen i beredskapen för-anledes av det lättade utrikesläget — aktivare franskt-brittiskt ingripande till Polens hjälp uteblir,
- att intet tyskt eller annat militärt företag av betydelse insattes mot Sverige,

- att vårt land måste spara på slantarna,

- att man vill hemförlova sådana inkallade, som har försörjningsplikt, studier eller annat viktigt skäl att återopa, med skyldighet att snabbt rycka in igen efter eventuell order,

- att civila transportflygplan ur AB Aerotransport (ABA), som för-hyrts av flygvapnet för beredskaps-syften, enligt eskaderchefens be-stämmande får återgå till bolaget. Även här gäller dock regeln om snabbt återgående i tjänst vid flyg-vapnet om så påfordras,

- att lättnaderna vid flygvapnet bl a medför överflyttningar mellan organiserade krigsflygförband och flottiljdepåer, i vissa fall också minskningar i fordonsantal m m,

- att på den strategiska flygspa-ningens sida bl a noteras ombasering av 'Detachmentet F 1' från Ljung-byhed till Trollhättan, för förnyad och ökad uppmärksamhet mot Ska-gerack och Kattegatt.

Fortsatt skildring av den vid-tagna minskningen i flygvapnets beredskap fr o m den 22 septem-ber 1939 samt en granskning av det dåtida svenska flygvapnets omfång, kvalitet och stridsvärde kommer att inflyta i följande nr av FLYGVAPEN-NYTT.

1939

START TILL FLYGLEKTION på Ljungbyhed. Planet är ett skolflygplan "Sk 15" av typ Klemm 35 med 85 hkr Hirth-motor (HM 504). De första Klemm-planen hyrdes från civila svenska ägare. Andra skaffades — till stort antal — i början på 40-talet. Bilden tagen den 14 juli 1943. Foto: F. Hallström.